

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier Wederopbouwhoefe "t Geuzegat' in Middelkerke (Mannekensvere)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:
Wederopbouwhoeve 't Geuzegat' in Middelkerke (Mannekensvere),
Zwarteweg 22 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/35011/106.1

Frank Becuwe

1/04/2019

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	De hoeve 't Geuzegat' vóór de Eerste Wereldoorlog	4
1.2.2.	De hoeve 't Geuzegat' tijdens de Eerste Wereldoorlog	5
1.2.3.	De wederopbouw van de hoeve 't Geuzegat'	6
1.2.4.	De wederopgebouwde hoeve 't Geuzegat'	8
1.2.5.	De hoeve 't Geuzegat' tijdens en na de Tweede Wereldoorlog	14
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	14
1.3.1.	De boerenwoning	15
1.3.2.	De stalvleugel	16
1.3.3.	De schuurvleugel	18
1.3.4.	Het boeren erf met walgracht en hekpijlers	19
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	19
2.	Evaluerend gedeelte	19
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	19
2.2.	Motivering van het type bescherming	21
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	22
2.4.	Juridische toestand	22
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	22
2.4.2.	Ruimtelijke ordening:	22
2.4.3.	Natuur en Bos:	22
2.4.4.	Landbouw en Visserij:	23
2.4.5.	Water:	23
2.4.6.	Landinrichting/ andere projecten:	23
3.	Beheersvisie	23
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	23
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed	23
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	24
4.	Bronnen	24
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	25
5.1.	Omgevingsplan	25
5.2.	Fotobijlage	25
5.3.	Documentatie	25
5.4.	Criterionota	25
5.5.	Historische nota	25

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Situering

De wederopbouwhoeve 't Geuzegat' in de Zwarteweg 22 ligt ten zuiden van de E40 en ten westen van de Vladslovaart op ongeveer twee kilometer van de dorpskern van annekensvere. Hoeve en omgevende landerijen liggen in de polderstreek.

De heropgebouwde hoevegebouwen van 't Geuzegat' staan U-vormig opgesteld rond een vierkant begrind erf: de boerenwoning in het zuiden, de koestaltvleugel in het westen en de schuur met wagenhuis in het noorden. De toegang tot het erf bevindt zich aan de oostzijde. Vandaag kent de wederopbouwhoeve nog altijd een actief landbouwgebruik.

De hoeve 't Geuzegat' werd geselecteerd als beschermenswaardige hoeve in het thematisch beschermingspakket van wederopbouwarchitectuur, meer bepaald wederopbouwhoeves in de Verwoeste Gewesten. Bij dit dossier hoort een criterianota over wederopbouwhoeves in de Verwoeste Gewesten (bijlage 5.3).

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. De hoeve 't Geuzegat' vóór de Eerste Wereldoorlog

De hoeve 't Geuzegat' staat op de kabinetskaart van graaf de Ferraris (1770-1778) aangegeven als 'het Blauwhof'. In oorsprong gaat de hoeve echter minstens terug tot 1678. Op dezelfde plaats staat immers een hoeve aangeduid op de in dat jaar uitgegeven *Caerte figurative de tous les coins (sic) de dîmes appartenants à l'ordre St.-Jean de Jérusalem, dans la commanderie de Slijpe, et sis à Slijpe, Leffinghe, Willeskerke, Mannekensvere et Steene, au pays et territoire du Franc de Bruges, dressée par Jean Sappart et Jean Sappart junior, arpenteurs jurés de Franc de Bruges*.¹ De huidige hoevenaam 't Geuzegat' verwijst naar een meer noordwaarts gelegen stuk grond, gelegen in de Molenhoek in het noorden van Mannekensvere, dat ook reeds in 1677 werd vermeld.² Vermoedelijk gaat de polderhoeve, gelegen in het Middelland van het IJzerestuarium³, evenwel terug op een laatmiddeleeuwse omwalde site⁴, die beantwoordt aan het type A1R van de door F. Verhaeghe opgemaakte typologie. Kenmerkend voor dit type is de één enkele, al dan niet opgehoogde rechthoekige bewoningszone die volledig of bijna volledig door een walgracht is omgeven.⁵ Met een oppervlakte van circa 45 meter op circa 65 meter behoorde de site tot de groep met voor Mannekensvere grotere woonzones. Deze grootte, die afwijkt van de doorsnee-afmetingen die F. Verhaeghe in een deel van Veurne-Ambacht vaststelde, is volgens H. Mestdagh mogelijk in verband te brengen met een statusverschil.⁶ Ook de afmetingen van de walgracht, in casu een breedte van circa 7 tot circa 10 meter, moet waarschijnlijk in dit perspectief bekeken worden.⁷ In welke mate op de site een

---

¹ Algemeen Rijksarchief, Fonds Manuscrits et Gravés, nr. 1007. Mestdagh 1991, 204-205 & 231.

² De Flou 1914-1938, 4, k. 645.

³ Boterberge 1962, 78-79 (kaart) en 90.

⁴ Mestdagh 1991, 60-61 & 67. Gelegen in het Middelland van het IJzerestuarium splitste Mannekensvere zich vóór 1239 als parochie af van Slijpe (Boterberge 1962, 90).

⁵ Verhaeghe 1980, 40-45, fig. 1.

⁶ Mestdagh 1991, 65.

⁷ Mestdagh 1991, 65.

monumentale toegangspoort aanwezig was, die wellicht ook statusbevestigend was, kon niet worden achterhaald.⁸ De eigenaar van de site met walgracht is evenmin gekend.⁹

De hoeve-inplanting zoals voor het laatste kwart van de 18de eeuw weergegeven op de Ferrariskaart, kende in de loop van de 19de eeuw nauwelijks wijzigingen. Enkel het meest noordelijke gebouw van de twee gebouwen die de oostelijke erftoegang flankeerden, werd rond het midden van de 19de eeuw niet meer weergegeven op zowel de de Atlas der Buurtwegen (1846) als de P.C. Popp-kaart (circa 1860). In de Atlas der Buurtwegen (1846) wordt de hoeve - wellicht naar de toenmalige pachter - benoemd als 'Ferme Coster'. Eigenaar was de familie Roels uit Brugge.

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog had de weduwe Verhelst-Commeyne samen met haar kinderen de hoeve 't Geuzegat' in pacht. Eigenares was weduwe Léonie Saeys-Roels, die de ongeveer 23 hectaren grote hoeve¹⁰ had geërfd van haar vader Baldewin Roels, een Brugse wijnhandelaar.¹¹ De hoeve bestond toen voornamelijk uit een boerenhuis met opkamer, een schuur met wagenhuis, een open schuur (of hangar) en een kalverenstal, varkensstal, koestal en paardenstal. Ten zuiden van het boerenhuis bevond zich een bakhuis en een buitentoilet. Sinds 1859 was de hoeve 't Geuzegat' ook uitgerust met een buitenrosmolen, die evenwel door pachter Petrus-Francis Verhelst-Commeyne was bekostigd¹². Centraal op het erf bevond zich een mestvaalt. In de nabijheid van de stallen waren aal- en regenputten voorzien. Naar de gebouwen leidden verharde wegen, terwijl tegenaan de gebouwen voetpaden waren voorzien. Het erf met de hoevegebouwen werd afgezoomd door een walgracht waarop in het westen een wed of drenkplaats aansloot. De gracht werd in het oosten onderbroken door een dam met twee hekpijlers met toegangshek, dat toegang verleende tot het erf.¹³

1.2.2. De hoeve 't Geuzegat' tijdens de Eerste Wereldoorlog

Na de Slag aan de Aisne van 13 tot 15 september 1914 bleek het Von Schlieffen-plan, dat het Franse leger in een tangbeweging probeerde te omsingelen, definitief mislukt. De bewegingsoorlog stokte en strandde uiteindelijk aan de IJzer en rond Ieper. Na de val van Antwerpen op 10 oktober had de optie van Albert I om het Belgische grondgebied niet te verlaten en tot elke prijs stand te houden aan de IJzer, er immers toe geleid dat het Belgische leger vanaf 16 oktober stelling nam achter de IJzer en de Ieperlee. Ter hoogte van Mannekensvere bouwden de Belgische soldaten hun stellingen uit aan de linkeroever van de IJzer nabij de Uniebrug, nadat ze op 15 oktober 1914 de kerktoren hadden opgeblazen. De toren mocht immers onder geen beding door de Duitsers als observatiepost gerecupereerd worden. Bij deze explosie werden een vijftiental huizen in de dorpskom zwaar beschadigd.¹⁴ Op 18 oktober kwamen de eerste Duitsers vanuit Slijpe langs de hoeve 't Geuzegat' Mannekensvere binnen om aan de andere kant van de IJzer stelling te

---

⁸ Mestdagh 1991, 65.

⁹ Mestdagh 1991, 63.

¹⁰ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 27.12.1920 van Charles Serweytens de Mercx aan de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

¹¹ Algemeen Rijksarchief., Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 27.12.1920 van Charles Serweytens de Merxcx aan de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris). Info <http://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?nummer=7155> (geraadpleegd op 3 april 2018).

¹² <http://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?nummer=7155> (geraadpleegd op 3 april 2018).

¹³ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Proces-verbaal van bestatiging en schatting der schade dd. 10.06.1920, opgemaakt door Jules Heyneman).

¹⁴ Devriendt 2017.

nemen.¹⁵ Toen op 25 oktober de toestand in Diksmuide al te kritiek werd, besliste het Belgische hoofdkwartier het gehele gebied tussen de spoorlijn Diksmuide-Nieuwpoort en de IJzer onder water te zetten. De daaropvolgende dagen voltrok zich met de nodige technische kennis en hulp van Karel Cogge, opzichter bij de Noordwatering van Veurne, en schipper Hendrik Geeraert de inundatie van dit gebied. Het stijgende water hinderde de Duitsers, die intussen op 26 oktober Diksmuide waren binnengedrongen en aan de Hoge Brug de IJzer hadden overgestoken, in hun opmars. Op 1 november waren alle Duitsers teruggedreven tot achter de IJzer, met uitzondering van deze op de linkeroever van Tervate en op enkele kleine enclaves midden de overstromingen. Na enkele hevige gevechten moest Diksmuide, dat aan de rechter oever van de IJzer was gelegen, op 10 november echter uit handen gegeven worden aan de Duitsers. Dit betekende het einde van de Slag aan de IJzer. De inwoners van Mannekensvere, waaronder ook de pachters van de hoeve 't Geuzegat' waren intussen allemaal geëvacueerd.¹⁶ De bewegingsoorlog was definitief gestrand aan de IJzer. De stellingoorlog in de loopgrachten was begonnen en zou bijna vier jaar duren.¹⁷ Bij de bevrijding in het najaar van 1918 bleek Mannekensvere volledig geruïneerd. Mede door de aanwezigheid van Duitse batterijen had de oorlog zowel de dorpskern als het omgevende, met voornamelijk hoeves ingezaaide landschap van Mannekensvere volledig in puin geschoten.¹⁸ De hoeve 't Geuzegat', eigendom van de Brugse familie Saeyns-Roels en uitgebaat door de weduwe Verhelst-Commeyne en haar kinderen, was zelfs dermate verwoest dat de hoevegebouwen op het erf zich nog nauwelijks aftekenden. Ook het bijhorende wei- en akkerland had de oorlog volledig omgewoeld. In functie van een waardebeoordeling bij de wederopbouw was het niet meer mogelijk om van de vooroorlogse situatie een concreet beeld te geven. De weinige restanten lieten geen precieze opmeting meer toe.¹⁹

1.2.3. De wederopbouw van de hoeve 't Geuzegat'

In de periode 1922-1923 werd de volledig vernielde hoeve 't Geuzegat' met steun van de Dienst der Verwoeste Gewesten heropgebouwd.²⁰ Als bouwheer trad eigenares Léonie Roels, weduwe van Alfred Saeyns, op samen met haar twee dochters. Plaatselijk trad de Leffingse notaris Henri Vander Heyde voor de familie Saeyns-Roels op als gevolmachtigde. Voor het ontwerp en de opvolging van de bouwwerken werd beroep gedaan op Jules Heyneman (1875-1952)²¹ en Alfred Neiryck (1878-1963), twee architecten uit Uitkerke (Blankenberghe). Zeer actief betrokken bij de wederopbouw van hoeves waren beiden niet. Voor Neiryck bleef het bij deze ene wederopbouwhoeve, terwijl Heyneman daarnaast ook nog de wederopbouw van de Schoorbakkehoeve opvolgde.²² Voor het ontwerp van deze laatste hoeve viel hij evenwel grosso modo terug op de plannen van de Brugse architect Théodore Raison (1869-1937), die bovendien in het tweedelige boekwerk *Fermes-types et*

---

¹⁵ Devriendt 2017. Materiële relictten van deze Duitse stellingen zijn de Duitse militaire post Stützpunkt Kerkhoek (DIBE 216674), de Duitse commandopost IJzer (DIBE 216698) en de Duitse betonnen muur (DIBE 216700).

¹⁶ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 27.12.1920 van Charles Serweytens de Merxcx aan de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

¹⁷ Zie Schepens 1984: 7-54; Becuwe & De Lentdecker 1993: 15-21; De Vos 1996: 11-16, 25-38, 79-83, 151-158.

¹⁸ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 12.02.1923) van de architecten Jules Heyneman en Alfred Neiryck aan Alfred Ronse, Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris); Vandenberghe 1995, 126.

¹⁹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 08.01.1921 van Jules Heyneman aan de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

²⁰ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 12.08.1926 van aannemer Charles De Jonghe aan de heer Van Caillie, Dienst der Verwoeste Gewesten).

²¹ Voor informatie over architect Jules Heyneman zie Van Asbroeck 2006.

²² AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Schoorbakkehoeve* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55074> (geraadpleegd op 16 april 2018).

constructions rurales en West-Flandre (1918) werden gepubliceerd.²³ Beide architecten lieten zich in de wederopbouwperiode vooral in met woningbouw, waarvoor ze ofwel een regional ofwel een eclectische vormentaal hanteerden.²⁴

De voorbereidende studiefase verliep vrij moeizaam. Van de architecten Heyneman en Neiryck werd verwacht dat ze ten behoeve van de schadeloosstelling tot een beschrijving en waardebeoordeling van de vooroorlogse hoeve zouden overgaan. Het bouwterrein was echter dermate verstoord dat zij zich daarvoor grotendeels moesten baseren op de inlichtingen die de zoon van de voormalige pachteres hen ter plaatse wist te verstrekken. Het puin was bovendien nog altijd niet opgeruimd en het terrein niet gesaneerd. Wanneer in januari 1921 van de oude toestand toch een waardebeoordeling werd voorgelegd, samen met een ontwerp en raming van de wederopbouw, werden beide schattingen echter veel te hoog bevonden.²⁵ Voor een grondige bijsturing diende echter gewacht te worden tot aannemer Vollemaere uit Sas-Slijkens bij Oostende in augustus 1921 kon starten met de opruimwerken. Intussen woonde de nieuwe pachter Désiré Bentein wel reeds met zijn vrouw en twee kinderen op de hoeve, zij het in "een miserabele hut".²⁶ Pas na de ontruiming van het puin van de hoeve en de Duitse versterkingen tekenden de contouren van de hoevegebouwen zich in enige mate af. Weliswaar opnieuw met behulp van de zoon van de oude pachteres lieten de plattegronden van de oude hoevegebouwen zich uiteindelijk met een grotere graad van nauwkeurigheid optekenen. Een aangepaste waardebeoordeling werd opgemaakt en goedgekeurd.²⁷ Omdat de eigenaars geenszins bereid waren om een meerkost te dragen, werden ook de initiële wederopbouwplannen volledig herwerkt.²⁸ Midden mei 1922 waren het nieuwe ontwerp en bestek klaar.²⁹ Wanneer de uitvoeringsplannen in juni 1922 aan de *Provinciale Commissie tot verfraaiing van het landelijk leven* werden voorgelegd³⁰, maakte deze commissie onder het voorzitterschap van baron Pecsteen alsnog een aantal bemerkingen en keurde ze het ontwerp bijgevolg voorlopig af. Omdat Alfred Ronse als Toegevoegd Koninklijk Hoogcommissaris de plannen reeds eerder had goedgekeurd en opdat de wederopbouw niet langer op zich zou laten wachten, kwam de commissie op zijn aandringen én mits verdere uitleg van architect Heyneman uiteindelijk op haar besluit terug.³¹ Op 4 september 1922 konden de

---

²³ Ronse & Raison 1918, 165-179.

²⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Eenheidsbebouwing van winkel- en burgerhuis* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30158> (geraadpleegd op 12 november 2018); AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Villa Polderhut / Meerlenhof* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/59017> (geraadpleegd op 12 november 2018).

²⁵ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 05.01.1921 van de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris aan Jules Heyneman).

²⁶ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 16.07.1921 van de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris aan de Koninklijke Hoogcommissaris).

²⁷ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'bundel nr. 184' dd. 25.11.1921, ondertekend door de eigenaars, M. Liénart-Saeyns en H. Serweytens de Mercx-Saeyns, en de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

²⁸ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'bundel nr. 184' dd. 25.11.1921, ondertekend door de eigenaars, M. Liénart-Saeyns en H. Serweytens de Mercx-Saeyns, en de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

²⁹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Brief dd. 19.05.1922 van Jules Heyneman aan de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

³⁰ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 24.06.1922 van Jules Heyneman aan Alfred Ronse, Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris).

³¹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 10.06.1922 van baron Pecsteen, voorzitter van de Provinciale Commissie ter verfraaiing van het landelijk leven aan Alfred Ronse, Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris); Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 13.06.[1922] van de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris aan architect Jules Heyneman); Algemeen Rijksarchief, Verwoeste

wederopbouwwerken eindelijk worden aanbesteed. Algemeen aannemer Charles De Jonghe & Zoon uit Heist-aan-Zee kreeg de uitvoering van de werken toegewezen. Namens de Dienst der Verwoeste Gewesten zou Maurice Dinnewet toezicht houden op de werken.³² Van beide architecten zou Jules Heyneman de uitvoering van de werken opvolgen.

In januari 1923 bleek bij de uitvoering van de werken dat obusputten op verscheidene plaatsen de grond waar funderingen waren voorzien, op ongewone diepte hadden omgewoeld. Dit zorgde in belangrijke mate voor bijkomende funderingswerken, die een meerkost van 5.641,45 Belgische frank vertegenwoordigden en na enige discussie werden aanvaard.³³ De funderingen werden gebouwd met zoveel mogelijk tot brokken geklopte betonstukken van de gesloopte Duitse bunkers.³⁴ Het opgaand metselwerk werd uitgevoerd in bakstenen van de steenoven nummer 10 in Slijpe.³⁵ In Slijpe waren voor de Eerste Wereldoorlog immers diverse steenbakkerijen actief,³⁶ waarvan na de oorlog wellicht enkele werden heropgestart.

Rond dezelfde periode werd ook het inplantingsplan bijgestuurd. Omdat het erf te klein werd bevonden om gemakkelijk te kunnen keren met de bespannen karren en wagens, werd de schuur in extremis meer noordwaarts ingeplant. Deze wijziging kwam, zoals architect Heyneman opmerkte, ook het zicht - van bij de ingang - op de westvleugel ten goede. De delfwerken voor het schuurgebouw waren echter reeds aangezet. Ter compensatie stelde architect Heyneman voor de riool onder de dam ter hoogte van het ingangshekken en de hekpijlers te schrappen.³⁷

1.2.4. De wederopgebouwde hoeve 't Geuzegat'

De schuur met wagenhuis³⁸

Het schuurgebouw, dat het erf in het noorden begrenste, bestond uit een wagenkot en een schuur. Beide topgevels betroffen tuitgevels met aandaken, schouderstukken en vlechtingen in het metselwerk, die door een centrale steunbeer met versnijdingen en twee steunberen met afzaat werden gestut. In de westelijke topgevel staken twee vensters, in

---

Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 31.05.2018 van Jules Heyneman aan Alfred Ronse, Toegevoegd Koninklijk Hoogcommissaris).

³² Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (proces-verbaal van eind overname dd. 24.08.1926).

³³ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (schatting bijkomende werken, dd. 24.02.1923); Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 29.01.1924 van de Koninklijk hoogcommissaris aan de Staatshoofdcommissaris); Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 21.02.[1924] van de Toegevoegde Koninklijke Hoogcommissaris aan de minister van Huishoudkundige Zaken, Dienst der Verwoeste Gewesten); Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 02.04.1924 van de Koninklijke commissaris aan de minister van Economische Zaken).

³⁴ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 27.11.1922 van Jules Heyneman aan aannemer De Jonghe).

³⁵ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 23.05.192[3] van de Koninklijke Hoogcommissaris aan notaris Vander Heyde); Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (nota dd. 24.05.1923).

³⁶ Zoals de steenbakkerijen Smis, Simon & Kesteloot, Kimpe & Petyt, de le Vingene & de Serret, Verl , en Dewaele-Ryck (Provinciaal Archief West-Vlaanderen, Hinderlijke inrichtingen).

³⁷ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 19.03.1923 van Jules Heyneman aan Alfred Ronse, Toegevoegden Koninklijken Hoogcommissaris).

³⁸ Beschrijving gebaseerd op Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 en aftoetsing in situ.

de oostelijke topgevel een laadvenster. Beide gevels waren in de top voorzien van een uilegat. Ter hoogte van de schuur, die was opgevat als een dwarsschuur, stak zowel in de erfgevel als in de achtergevel een grote poortopening met een houten vleugelpoort. Ter hoogte van het wagenhuis was de erfgevel voorzien van twee kleinere poortopeningen. Deze waren ingevuld met uit houten latten samengestelde hekken, die bovendien niet volledig tot boven reikten. Door de wagens niet volledig af te sluiten konden deze makkelijker drogen. Boven de penant tussen beide poorten stak een dakkapel met sleepdak. Tussen de poorten van de schuur en het wagenhuis doorbrak een verluchtingsspleet (of asemgat) in de vorm van een chicane het gevelparament. Ofschoon niet weergegeven op het bouwplan, werd in de noordgevel van het wagenhuis ook een poortopening voorzien.

Het wagenkot was voor de berging van hooi voorzien van een dilt, dat uit rondhouten was samengesteld. In de schuur zorgde een bakstenen tasmuur voor de opdeling in een tas (of afgeschutte ruimte) en een dorsvloer. Onder de tas, die tegenaan het wagenkot lag, bevond zich een half verzonken aardappelkelder, die via een trapje in klinkaartsteen toegankelijk was.³⁹ De dorsvloer was gemaakt van planken in rood deliënhout, die rusten op eiken ribben.⁴⁰

De dorsvloer werd aan de westzijde voorzien om zich zo dicht mogelijk bij de paardenmanège op het erf te bevinden. Hoe korter de drijf-as van de dorsmachine, hoe minder drijfkracht er verloren ging.⁴¹ Op de houten dorsvloer na waren de schuur en het wagenhuis gevloerd met hardgebakken bakstenen op hun kant.⁴² Een gordingenkap met één enkel spant met makelaar, hanenbalk, korbelen en trekbalk rustte op de dwarsmuren en de twee pijlers onder de gebint- of trekbalk. Eén groot zadeldak met rode Boomse pannen dekte de schuur en het wagenhuis af.

De stallen⁴³

Ook de stallen aan de westzijde van het erf werden uiteindelijk een achttal meter meer zuidwaarts opgetrokken. De noodwoning van de pachter vormde immers een belemmering. Door deze aanpassing wijzigde de mestput eveneens van locatie en moest de bestaande drinkplaats opgeofferd worden om meer noordwaarts een nieuw wed te voorzien.⁴⁴

Kenmerkend voor het lange gebouw is de hoger opgetrokken voorbouw van anderhalve bouwlaag. Met zijn drie steunberen en twee Brugse traveeën refereert de zuidelijke topgevel architecturaal naar de monumentaliteit van een vooroorlogse abdij-schuur, ook al werd de gevel doorbroken door toegangsdeuren, vensterramen en een laaddeur onder een houten luifel. Zowel de zuidelijke als de noordelijke zijgevel waren opgevat als tuitgevels met schouderstukken en aandaken met vlechtingen, waarbij de tuit fungeerde als verluchtingsschouw. In de oostgevel staken op het gelijkvloers één venster- en drie deuropeningen en op de bovenverdieping twee horizontale vensteropeningen. Op twee

---

³⁹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

⁴⁰ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Jules Heyneman en Alfred Neiryck. Beschrijvende aanduiding der werken en leveringen).

⁴¹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 31.05. 1922 van Jules Heyneman aan Alfred Ronse, Toegevoegd Koninklijk Hoogcommissaris).

⁴² Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Bestek' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁴³ Beschrijving gebaseerd op Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 en aftoetsing in situ.

⁴⁴ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 19.03.1923 van Jules Heyneman aan Alfred Ronse, Toegevoegden Koninklijken Hoogcommissaris).

stalramen in de paardenstal na was de westgevel een gesloten gevel. Beide gevels werden gestut door twee schuin oplopende steunberen. Aan de oost- en westzijde voorzagen de bouwplannen ook een dakkapel onder sleepdak, maar vermoedelijk werd deze aan de westkant niet uitgevoerd. Van het lagere, langere bouwvolume, dat tegen de noordelijke topgevel aanleunde, lieten de centrale scheidingmuur en de noordelijke topgevel zich eveneens kenmerken door een verluchtingsschouw als tuit, aandaken met vlechtingen en schouderstukken. De oost- en westgevel werden, behalve door een poort naar de voederstal, door respectievelijk zes en acht staldeuren en zes en acht stalvensters doorbroken. Vier dakkapellen ritmeerden aan de oostzijde de zolderverdieping.

Ondanks de afwijkende inplanting bleef het voorziene ruimtelijke programma van de stalvleugel behouden. In de hogere voorbouw werden aan de erfzijde een eendenhok, een legplaats voor kippen, een konijnenhok en een stookruimte ondergebracht. Daarboven bevond zich een hoenderhok en een kookkot (met een dubbele voederbak en een rook- en damp pijp). Ten westen, meer centraal in het bouwvolume, bevond zich een souterrain met aardappelkelder, kunststoffenberging en bietenkelder. Daarboven bevonden zich de kamer van de stalknecht en een kafzolder, die via houten laddertrappen (aan de binnenzijde) toegankelijk waren. Volledig in het westen situeerde zich de paardenstal, die logischerwijs in verbinding stond met de kamer van de stalknecht. Boven de paardenstal stak een ruime zolder. Op deze zolder en de aanpalende kafzolder bevond zich een overbrengingsas met riemschijven ter aandrijving van de bonen- en haverpletter en de strosnijder (of 'schroomolen'), die op de respectieve zolders stonden. Alle binnendeuren waren geklampte deuren. De zoldering in deze voorbouw was uitgevoerd in gewapend beton. Een zadeldak in rode Boomse pannen dekde het volume af.

In het lagere stalgedeelte, ten noorden van de hogere voorbouw, bevonden zich de voederstal en de stallen. De voederstal stond door middel van geklampte deuren in verbinding met enerzijds de stookruimte, de paardenstal, het kookkot en – via een trap in klinkaartsteen – de bietenkelder, en anderzijds de centrale voedergang in de aanpalende stallen. Deze centrale locatie geeft de belangrijkheid van de voederstal aan. Van hieruit moesten de dieren zo gemakkelijk mogelijk bevoorrad worden. De dieren die de meeste zorg nodig hadden, zoals merries en drachtige koeien en zeugen, werden zo dicht mogelijk bij het voederhok gestald. Dit maakte dat de rust van de andere dieren nauwelijks werd verstoord. Bewust was ook de keuze voor één voederstal met voederzolder, die voor de bereiding van de diverse soorten veevoeder over de vereiste infrastructuur beschikte. De toestellen die daarvan deel uitmaakten, waren onder andere een lijnkoekenbreker, een bietenmolen en een pomp, verbonden met de pompput in de voederstal. Een mechanische krachtbron dreef alle toestellen in de voederstal en op de kaf- en paardenstalzolder aan. Omdat paardenkracht nog altijd goedkoper bleek, konden deze toestellen ook door middel van de paardenmanège aangedreven worden. Daarom was deze paardenmolen op het erf strategisch ingeplant tussen de dorsvloer in de schuur en het voederhok in de stalvleugel. Indien nodig kon de manège zelfs ingezet worden bij het karnen. Voor een vlotte aanvoer van de veevoedergewassen stak zowel in de oost- als de westgevel van de voederstal een grote poort.

Ten noorden van de voederstal situeerden de stallen zich aan weerszijden van een centrale voedergang. Deze was voorzien van een spoor, waarop een wagonnetje werd voortbewogen. Behalve om de dieren te voederen werd dit 's winters ook gebruikt bij het uitmesten van de stallen, waardoor de dieren in de winter minder aan tocht werden blootgesteld.⁴⁵ Ten westen van de centrale gang strekten zich de varkenstallen uit, eerst de hokken voor de zeugen met daarop aansluitend de gewone varkenshokken en het berenhok. Tussen deze hokken stak evenwel ook de kalverenstal. Ten oosten van de centrale voedergang situeerden zich van zuid naar noord de koeienstal, de jaarlingenstal, de ossenstal en de stierenstal. Alle varkensstallen waren behalve via de centrale

---

⁴⁵ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 31.05. 1922 van Jules Heyneman aan Alfred Ronse, Toegevoegd Koninklijk Hoogcommissaris).

voedergang ook toegankelijk van buitenaf via een buitendeur in de westgevel, zodat alle varkens ook over een buitenloop beschikten. De kalverenstal was enkel bereikbaar via de centrale gang. De koeien-, jaarlingen- en ossenveestal bestonden alle uit een centrale voedergang. Deze stonden telkens haaks op de grote voedergang en werden geflankeerd door voederbakken in ijzercement met daarachter staanplaatsen voor de runderen. Achter de dieren was telkens een goot en een mestgang voorzien, die aan de erfzijde met een buitendeur was afgesloten. In de stallen zorgden voldoende muuropeningen, vermoedelijk met kantelramen, voor de nodige verlichting en – in combinatie met luchtschouwen – voor de vereiste verluchting.

In de stallen waren het voederhok en de middengang gevloerd met klinkaarts op hun kant. In de doorgangen in de stallen bestond de vloer uit hardgebakken bakstenen, die op hun vlakke zijde waren gelegd. Dit was ook het geval in de legplaats van de kippen, het eendenhok, het konijnenhok en het stookkot. In de diverse dierenstallen werden de hardgebakken bakstenen op hun kant gelegd. In de paardenstal en de voederstal bestond de vloer uit klinkaarts op hun kant die op een platte laag hardgebakken bakstenen (vroeger 'heelbak' genoemd) waren gelegd.⁴⁶ De tussenschotten in de stallen werden in de regel uitgevoerd in gewapend beton. Enkel de paarden hadden houten slieten (of tussenschotten). De rostelen in de paardenstallen waren van ijzer.⁴⁷

De zolderverdieping van de stallen waren voorzien van een plankenvloer.⁴⁸ De zolderruimte boven de voederstal werd ingenomen door de voederzolder. Beide ruimtes stonden met elkaar in verbinding door middel van een laddertrap, waarvan het trapgat door een houten balustrade was omgeven. Een laadvenster maakte deze zolder toegankelijk vanop het erf. De zolder boven de stallen werd voorbehouden voor de opslag van de oogst, die werd binnengebracht via de andere drie laadvensters aan de erfzijde. Opnieuw dekte een zadeldak van rode Boomse pannen het geheel af.

Langs de stallen werd aan de oostzijde een bakstenen voetpad aangelegd, bestaande uit een platte laag 'heelbak'-stenen en afgezoomd met een koplæg.⁴⁹

De boerenwoning⁵⁰

Aan de zuidzijde van het erf verscheen een nieuwe boerenwoning van 15,32 meter lang en 6,66 meter breed. Het huis telde vijf traveeën, waarvan de meest oostelijke travee door een opkamer en de andere vier traveeën door het laaghuis werden ingenomen. Een verspringende nokhoogte accentueerde deze opdeling. Drie schoorstenen doorboorden het met rode Boomse pannen gedekte zadeldak. Aan de zuidzijde werd het dak van het laaghuis doorbroken door een dakvenster. Hangende goten vingen het hemelwater op.⁵¹

---

⁴⁶ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

⁴⁷ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Jules Heyneman en Alfred Neiryck. Beschrijvende aanduiding der werken en leveringen).

⁴⁸ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Opmeting' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁴⁹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

⁵⁰ Beschrijving gebaseerd op Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 en aftoetsing in situ.

⁵¹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

In de erf- of noordgevel staken twee buitendeuren en drie middelgrote beluikte vensters. De zuidgevel werd doorbroken door drie middelgrote vensters en – ter hoogte van de kolenberging – een kleiner venster, die eveneens van luiken waren voorzien. Beide zijgevels waren opgevat als tuitgevels met aandaken, schouderstukken en vlechtingen. De oostelijke topgevel werd enkel ter hoogte van de zolderverdieping door twee vensters opengewerkt. In de westelijke topgevel staken op de gelijkvloerse verdieping een venster en een deur en op de zolderverdieping centraal een venster.

Binnenin was het huis opgedeeld in een inkomsas, een opkamer met onderliggende kelder, een laagkamer (of plattekamer), een woonkamer en een keuken met bakoven en kolenberging. De zolderverdieping was deels opgedeeld in slaapkamers door middel van scheidingswanden in met kalkmortel gepleisterd stijlwerk. Bijna alle ruimtes op de gelijkvloerse verdieping waren gevloerd met cementtegels, die in een aangestampt zandbed waren gelegd. Cementtegels zoomden de vloeren in de inkom, de laagkamer en de woonkamer af. Enkel de kolenberging en de bakoven waren gevloerd met hardgebakken bakstenen op hun vlakke zijde. De vloer van de kelder alsook de toegang tot de kelder bestonden uit rode Boomse tegels. De zolderkamers en de zolder boven de opkamer hadden een plankenvloer.⁵² Net als de opkamer waren de zolderkamers voorzien van houten plinten. Alle benedenruimtes hadden een houten zoldering. In de opkamer, de laagkamer, de keuken en de kolenberging bestond deze uit een houten roostering met daartegen een pleisterplafond. Het kleine inkomsas was afgedekt met een enkelvoudige balklaag (of ribbenzoldering), terwijl de balklaag van de woonkamer daarentegen samengesteld was uit moer- en kinderbalken. De zolderkamers hadden een pleisterplafond van gekliefte latten. De huiskelder onder de opkamer was overspannen met tussen I-profielen gevatte troggewelven van een halve steen dik en opgevoegd met een cementmortel. Een trap van zes treden in klinkaartsteen ontsloot vanuit de woonkamer deze kelder. In een eerste ontwerp was deze halfondergrondse ruimte een meter breder en in twee kamers opgedeeld. In het uiteindelijke ontwerp, bedoeld om de kostprijs van de wederopbouw te drukken, werd de scheidingsmuur geschrapt. Een stenen trap van vijf treden in zogenaamde blauwe klompjes (of gesmoorde bakstenen) ontsloot vanuit het inkomsas de opkamer. Tussen dit sas en de laagkamer stak een houten trap met leuning (met tegentreden) naar de zolderverdieping⁵³. Alle binnenmuren op het gelijkvloers alsook de borstweringen in de zolderkamers werden volledig bepleisterd met een kalkmortel. In de keuken waren de muren onderaan evenwel voorzien van een in cementmortel gepleisterde plint.⁵⁴ Ook de kelder was deels met een cementmortel bezet.⁵⁵ Op de zolderverdieping zorgden houten stijlwallen met bepleistering op rinkellatten voor een opdeling in zolderkamers.⁵⁶ De opkamer en de laagkamer waren voorzien van een schouw

---

⁵² Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Opmeting' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁵³ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Opmeting' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁵⁴ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Opmeting' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁵⁵ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Opmeting' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁵⁶ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-

met een sobere schouwmantel. De woonkamer daarentegen was getooid met een zogenaamde Vlaamse schouw met een pijp van zogenaamde blauwe klompjes. Het haardvlak tussen de haardwangen en de pijp was geplakt met een cementmortel en geschilderd met twee lagen olieverf. De keuken was voorzien van een fornuis met schouw en een pompput, waaruit het water met een dubbele keukenpomp met koperen kranen werd opgepompt. Boven de eiken pompbak bevond zich een kast in grenenhout⁵⁷, net als onder de arduinen watersteen met loden afvoerbuis met sifon. Boven de watersteen was de muur bezet met faïencetegels.⁵⁸ Alle binnendeuren waren paneeldeuren, op de geklampte deuren naar de zolder en het koolhok na. Zowel de opkamer als het laaghuis waren voorzien van een gordingenkap, waarvan de spanten bestonden uit een makelaar, spantbenen, een hanenbalk en kreupele stijlen op sloffen die met blokkelen aan de muurplaat waren vastgemaakt⁵⁹.

Tegen de westelijke topgevel was een buitentoilet aangebouwd. Aan de binnenzijde waren de muren geplakt met een cementmortel. Het vloertje was samengesteld uit cementtegels.⁶⁰ De bril en het deksel waren uitgevoerd in dennenhout.⁶¹ Een lessenaarsdak met rode Boomse pannen dekde dit bijgebouwtje af.

Rond het boerenhuis was een bakstenen voetpad voorzien, bestaande uit een platte laag 'heelbaksteen' met een koplaag als zoom.⁶² Ten zuiden van de boerenwoning bevond zich de moestuin.

Het boeren erf⁶³

Op het boeren erf, tussen de dorsvloer in de schuur en de voederstal in de stalvleugel, werd een paardenmanège voorzien.⁶⁴ De rosmolen, die eigendom was van de vorige pachter, werd immers niet meer heropgebouwd. Tevens werd op het erf een mestput voorzien.⁶⁵

Roels, Brugge. Opmeting' dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁵⁷ Vroeger 'deliënhout' genoemd (De Bo 1873, 221).

⁵⁸ Vroeger 'gleiertegels' genoemd (De Bo 1873, 378). Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Jules Heyneman en Alfred Neiryck. Beschrijvende aanduiding der werken en leveringen).

⁵⁹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

⁶⁰ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Gemeente Mannekensvere. Te herbouwen hofstede van 23 ha. Eigendom: de Kinders A.J. Saeys-Roels, Brugge. Bestek', opgemaakt op 14.04.1922 door Jules Heyneman en Alfred Neiryck).

⁶¹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Jules Heyneman en Alfred Neiryck. Beschrijvende aanduiding der werken en leveringen).

⁶² Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

⁶³ Beschrijving gebaseerd op Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 en aftoetsing in situ.

⁶⁴ Een manège is een recentere variëteit op de rosmolen en kwam reeds vóór 1850 voor. Meestal stond een manège onbeschermd in openlucht. Het aandrijfwerk, dat stevig in de grond was verankerd, bestond uit een rond tandrad dat door aan trekbomen gespannen paarden werd rondgedraaid, en waarvan de beweging via tandraden werd overgebracht op een draaiende horizontale as die de binnen opgestelde moutpletter in werking stelde (Devliegher 1983, 25; Becuwe 2016,161).

⁶⁵ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

Rond het erf werd de walgracht opnieuw uitgegraven en een eikenhouten toegangspoort, opgehangen aan twee bakstenen hekpijlers, sloot het erf opnieuw af. De pinsteen⁶⁶ voor de hekgrendel was voorzien in blauwe hardsteen.⁶⁷

In de zomer van 1923 was de wederopbouw van de hoeve voltooid. Op 3 augustus werden de werken met enkele bemerkingen voorlopig opgeleverd.⁶⁸ Een belangrijke bemerking was dat de bode en wanden van de beerput niet volledig ondoorlaatbaar waren, waardoor er een reëel besmettingsgevaar was voor het drinkwater op de hoeve.⁶⁹ De definitieve oplevering zou uiteindelijk maar plaatsvinden in 1926.⁷⁰

1.2.5. De hoeve 't Geuzegat' tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vatte de Duitse bezetter het plan op om de poldergronden achter de Atlantikwall onder water te zetten. Deze waterhindernis moest hen toelaten om bij een eventuele doorbraak van deze verdedigingslinie, een tweede verdedigingslinie op te werpen ten zuiden van het overstroomde gebied. In januari-februari 1944 werd tot de uitvoering van de inundatie overgegaan. Maar liefst 77 gemeenten werden daarbij geheel of gedeeltelijk onder water gezet. Sommige dorpen, waaronder Mannekensvere, werden daarbij volledig ontruimd.⁷¹ Zo ook de hoeve 't Geuzegat'.⁷²

Na de oorlog werd tegenaan de oostgevel van de boerenwoning in twee fasen een laag bouwvolume opgetrokken dat aanvankelijk dienst deed als hok voor legkippen maar in de late jaren 1960 werd heringericht als varkensstal. Sinds de jaren 1980 fungeert het gebouw als kalverenstal. Omtrent die tijd werd ten westen van de boerenwoning een autostalplaats gebouwd.

In de jaren 1950 werd ten noorden van de walgracht een loods gebouwd. Omstreeks 1979 werd de hangar in zuidelijke richting uitgebreid, waardoor deze deels de voormalige noordelijke walgracht afdekt.

Tussen 1982 en 1984 zorgden ruilverkavelingswerken in Mannekensvere ervoor dat de eeuwenoude perceelstructuren van deze polders in het Middelland van het IJzerestuarius definitief gewijzigd werden.⁷³

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Na de Eerste Wereldoorlog werd de volledig verwoeste hoeve 't Geuzegat' heropgebouwd op de historische hoevesite, die heel waarschijnlijk teruggaat op een laatmiddeleeuwse omwalde site. Typologisch beantwoordt deze omwalde site namelijk aan het type A1R van de door F. Verhaeghe opgemaakte typologie van walgrachtsites in de Vlaamse kustvlakte. Kenmerkend voor dit type is de door één enkele, al dan niet opgehoogde rechthoekige

---

⁶⁶ 'Sporresteen'.

⁶⁷ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

⁶⁸ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 12.08.1926 van aannemer Charles De Jonghe aan de heer Van Caillie, Dienst der Verwoeste Gewesten + proces-verbaal van de voorlopige oplevering dd. 31.08.1923).

⁶⁹ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (brief dd. 22.10.1923 van Henri Vanderheyde aan Koninklijk Hoogcommissaris De Groote).

⁷⁰ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (document 'Proces-verbaal van eind overname' dd. 10.08.1926).

⁷¹ Leper 1957, 244-247.

⁷² Mededeling van de huidige eigenaar.

⁷³ Mestdagh 1991, 73-74.

bewoningszone, die volledig of bijna volledig door een walgracht wordt omgeven. Bij de wederopbouw werden geen muurrestanten en funderingen van de vooroorlogse hoevegebouwen gerecupereerd. De walgracht, die door de oorlogsverrichtingen was aangeslibd en met puin gevuld, werd na de oorlog opnieuw uitgegraven. Op een nog bewaard restant na tekent deze gracht zich vandaag nog enigszins af in het microreliëf van de omgevende weiden. De hoeve en haar landbouwareaal maken op vandaag nog steeds deel uit van het – op de doorsnijding door de E40 na – nog vrij goed bewaarde buitengebied van de Middellandpolders van het IJzerestuarius, gelegen tussen Veurne, Nieuwpoort, Gistel en Diksmuide. Een verharde dreef van ongeveer 400 meter gaf toegang tot de hoeve via de Zwarteweg.

1.3.1. De boerenwoning

De boerenwoning werd bij de wederopbouw op ongeveer dezelfde plaats aan de zuidzijde van het hoeve-erf opgericht, zij het evenwel zonder recuperatie van muurrestanten en/of grondvesten. Het exterieur van de boerenwoning is sindsdien amper gewijzigd. Nog steeds laat de verankerde bakstenen woning zich kenmerken door een hoger en lager bouwvolume onder een zadeldak van Boomse pannen, waarvan de noordelijke en zuidelijke langsgevens gevat zijn tussen tuitgevens met aandaken, schouderstukken en vlechtingen in het metselwerk. Het dakvenster aan de zuidzijde gaat eveneens terug op de wederopbouwfase. De erf- of noordgevel telt vijf traveeën. Ter hoogte van de opkamer steekt een beluikt rechthoekig vensterraam met bovenlicht onder een gereconstrueerde segmentboog, die een tijldang door een betonnen latei was vervangen.⁷⁴ Daaronder bevindt zich ter hoogte van de halfverzonken kelder een beluikte vierkante kelderopening met nog origineel kelderraam. De erfgevel van het lagere bouwvolume wordt onderbroken door twee segmentbogige toegangsdeuren. Deze deuren flankeren de twee halfbeluikte vensterramen met bovenlicht, die eveneens door een segmentboog zijn overspannen. De zuidgevel telt vier traveeën. Opnieuw wordt het gevelvlak van de opkamer opengewerkt door een beluikt rechthoekig vensterraam met bovenlicht, overspannen door een segmentboog, en een beluikte vierkante kelderopening met nog origineel kelderraam. Van de drie halfbeluikte vensteropeningen in het lagere volume betreft de opening ter hoogte van de keuken een recentere aanpassing, ingegeven door het wegbreken in de keukenruimte van de bakoven en de kolenberging. De vrij gesloten oostgevel is, zoals initieel voorzien, enkel door twee rechthoekige vensterramen onder segmentbogen doorbroken. De westgevel werd doorheen de voorbije decennia aangepast. Op de gelijkvloerse verdieping werden de venster- en deuropening herleid tot één groter vensterraam. De vensteropening in de geveltop bleef behouden. Tegenaan de westgevel leunt nog steeds onder een pannen lessenaarsdak de kleine aanbouw van het tot een binnentoilet verbouwde buitentoilet. Dit gebouwtje werd samen met de gehele westgevel tegen de regenaanslag beschermd met een metalen gevelbekleding. Alle ramen, deuren en luiken werden in het laatste kwart van de 20ste eeuw vernieuwd, net als de vensterdorpels die oorspronkelijk uit rode Boomse tegels bestonden.⁷⁵

Het interieur van de boerenwoning onderging nauwelijks aanpassingen. De oorspronkelijke ruimtelijke indeling bleef nagenoeg ongewijzigd. De gelijkvloerse verdieping bestaat nog altijd uit een inkomsas, een woonkamer, een laagkamer en een keuken. Deze laatste ruimte kende evenwel omstreeks 1975 binnen het bouwvolume een uitbreiding door de incorporatie van het voormalige kolenhok en de bakoven. De opkamer en de toegang tot de zolder alsook de kelder onder de opkamer bleven eveneens bewaard. Drie slaapkamers en een centrale restructuur maken nog altijd de zolder uit. De aankleding van de diverse ruimtes kende eveneens weinig onomkeerbare aanpassingen. In de keuken, het inkomsas, de laagkamer en de opkamer bleef de enkelvoudige balklaag bewaard. Alleen werd tegen

---

⁷⁴ Mededeling van de huidige eigenaar.

⁷⁵ Algemeen Rijksarchief, Verwoeste Gewesten, nr. 9731 (Bestek hofstede Saeys-Roels dd. 14.04.1922, opgemaakt door Jules Heyneman).

deze ribbenzoldering in de keuken en het inkomsas een vals plafond getimmerd. Een balklaag met moer- en kinderbalken dekt nog altijd de woonkamer af. Geprofileerde balksleutels ondersteunen de moerbalken. De planken tussen de balken zijn echter niet meer geschilderd, maar afgeplakt met stroken behangpapier. Bakstenen troggewelven overspannen nog altijd de huiskelder onder de opkamer. In de twee zolderkamers aan de oostzijde zijn de pleisterplafonds van gekliefde latten tegen de balklaag vervangen door een eenvoudig plafond van houten panelen. De slaapkamer aan de westzijde is voorzien van een zoldering van houten planken, rustend op drie houten balken. Ook de dakhellingen zijn betimmerd met houten planken. Een gordingenkap dekt de zolder van zowel het lagere als het hogere volume af. Het meest aangepast in de boerenwoning zijn de vloeren. In het inkomsas, de woonkamer en de laagkamer werd de oorspronkelijke cementen tegelvloer met dito plinten mettertijd vernieuwd. In de woonkamer had zich immers een verzakking voorgedaan ingevolge een slecht gevulde obusput. In de keuken en de opkamer bleven de oude, witzwarte tegelvloeren, gelegd in een ruitvormig patroon, bewaard. Een balatumvloerbekleding dekt echter deze deels afgesleten vloeren af. De opkamer behield ook haar originele houten plinten. Op de zolder zijn alle ruimtes gevloerd met houten planken. Origineel zijn ook de keldervloer van rode Boomse tegels, de eveneens met rode Boomse tegels afgedekte bakstenen trap naar de kelder, de trap in 'blauwe klopjes' naar de opkamer en de houten trap met luik naar de zolderverdieping. In de woonkamer en de opkamer zijn de originele schouwen bewaard. Een zogenaamde Vlaamse schouw decoreert de westelijke muur van de woonkamer. Twee betonnen wangen flankeren de pijp van 'blauwe klompjes' en schragen de houten schouw balk. De haardtegels zijn van recentere datum. Op de opkamer accentueert een schouw met eenvoudige houten wangen en schouw balk de oostgevel. Een gelijkaardige schouw bevond zich tot omstreeks 2008 in de laagkamer. Origineel zijn eveneens nog de oude paneeldeuren, net als de geklampte zolderdeuren. Ook hun origineel hang- en sluitwerk is grotendeels bewaard.

Het bakstenen voetpad dat bij de wederopbouw omheen het boerenhuis werd aangelegd, is verdwenen. Vóór het huis ligt nu een pad van grote cementtegels.

1.3.2. De stalvleugel

De stalvleugel aan de westzijde van het erf heeft zijn oorspronkelijke gevelarchitectuur eveneens behouden. Achter een hogere voorbouw, die vanuit het zuiden de indruk wekt van een monumentale schuur, gaat een lager en langer bouwvolume schuil. Beide verankerde bakstenen volumes steken onder een pannenzadeldak, gevat tussen tuitgevels met schouderstukken en aandaken met vlechtingen. Hun tuitstuk doet daarbij dienst als verluchtingsschouw. De beeldbepalende zuidelijke topgevel van de voorbouw wordt geritmeerd door een centrale verjongende steunbeer, twee schuin oplopende steunberen en twee vereenvoudigde Brugse traveeën. Rood geschilderde toegangsdeuren, vensterramen en een laaddeur onder een met zink afgedekte houten luifel doorbreken deze traveeën. Zoals initieel voorzien steekt rechts van de centrale steunbeer nog een houten luikje, links van de linker travee een vensteropening, rechts van de rechter travee een klein laadvenster en boven de centrale steunbeer een nog kleiner laadvenster. Het houtwerk van de deuren, vensters en luiken in deze gevel is nog deels origineel. De oostgevel van de hogere voorbouw werd recentelijk in zekere mate aangepast. Van de drie deuropeningen werden de twee linker openingen dichtgemetseld en vervangen door een vensteropening. De andere muuropeningen evenals het dakvenster met laaddeur en sleepdak bleven behouden. Hun houtwerk is nog origineel. In de westgevel werden de twee vensteropening dichtgemetseld bij het aanbouwen onder een lessenaarsdak van een kalverstal. Het initieel op plan voorziene dakvenster met laaddeur onder sleepdak werd wellicht nooit uitgevoerd. Twee schuin oplopende steunberen schragen zowel de oost- als de westgevel.

De erfgevel van de lange achterbouw kende eveneens enkele verbouwingen. Omwille van aanpassingen aan het interieur werden drie van de zes deuropeningen dichtgemetseld en

werd een bijkomende vensteropening voorzien. De poortopening en de smalle vensteropening met diefijzers in de voederstal net als de vensteropeningen in de stallen bleven bewaard. Behouden bleven ook de vier laadvensters met tuitgevel en schouderstukken en afgedekt met een haaks pannen zadeldakje. Ze ritmeren het lange bouwvolume, dat door een dwarsmuur met schouderstukken, aandaken en een verluchtingschouw als tuitstuk in twee compartimenten is opgedeeld.

Net als de zuidelijke topgevel van de voorbouw wordt de noordelijke, als tuitgevel opgevatte zijgevel van de stallen geritmeerd door drie steunberen. Tussen de centrale steunbeer met versnijdingen en de twee schuin oplopende steunberen op de hoeken werd het baksteenparament telkens door een deur- en een vensteropening doorbroken. Beide deuren en vensters zijn mettertijd echter vervangen door een rechthoekige poortopening. Ter hoogte van de zolder wordt de centrale steunbeer geflankeerd door een dichtgemetseld verluchtingspleet in de vorm van een chicane. Beide chicanes zijn thans louter decoratief, daar de openingen binnenin zijn dichtgemetseld.

In de achtergevel werd de poortopening ter hoogte van het voederhok dichtgemetseld. De van diefijzers voorziene smalle vensteropening bleef evenwel bewaard, net als de zeven vensteropeningen, die zorgen voor de nodige verlichting en verluchting in de stallen. Omwille van de kou werden met de transformatie van de varkenstal tot koestal de acht deuropeningen dichtgemetseld.

De voorbouw behield bijna volledig zijn oorspronkelijke ruimtelijke indeling. Enkel het eendenkot, de kippenlegplaats en het konijnenhok werden tot één ruimte samengevoegd, terwijl de voormalige paardenstal om structurele redenen van een dragende tussenmuur werd voorzien. Ruimtelijk bleven de andere ruimtes, namelijk het stookkot, het kookkot, de kamer van de stalknecht met onderliggende aardappelkelder en de kunstmeststoffenberging met onderliggende bietenkelder ongewijzigd. De paardenstal behield zijn bakstenen vloer alsook zijn plafond, dat uit een bepleisterde betonnen roostering bestaat. Een houten steektrapje geeft er door middel van een geklampte deur nog steeds toegang tot het kamertje van de voormalige stalknecht, dat van een betonnen vloer en betonnen plafond is voorzien. Een identiek plafond dekt ook het kookkot, de achterliggende ééngemaakte ruimte en de kelders af. Ook behielden de kelders, bereikbaar via enkele bakstenen treden, hun betonnen vloeren. In het kookkot en de achterliggende ééngemaakte ruimte werden de vloeren echter vernieuwd. Geklampte binnendeuren verbinden zowel de paardenstal als de bietenkelder met het voederhok. Tussen het kookkot en de voederstal steekt eveneens een geklampte staldeur. Het kookkot en de achterliggende ruimte communiceren eveneens via een geklampte deur. De berging van de kunstmeststoffen bleef eveneens toegankelijk vanuit het voederhok. Sporen van het hang- en sluitwerk geven aan dat een deur destijds deze ruimte afsloot. Om deze ruimte te betreden werd tegen de muur een ladder gezet. Alle nog aanwezige binnendeuren zijn, zij het soms provisoir hersteld, nog origineel.

In het lagere stalvolume onderging het voederhok, op een nieuw stenen plafond na, geen ingrijpende veranderingen. Niet alleen de bakstenen vloer in kleine rode bakstenen (in de volksmond zogenaamde Brabandertjes), maar ook de houten steektrap met valluik zijn bewaard gebleven. Ook de functie bleef behouden: tot op vandaag staan in deze ruimte nog altijd toestellen om voedergranen te vermalen en te mengen. Voor het vermalen wordt sinds decennia een boerenmolen met kunststenen van het inmiddels verdwenen constructie- en molenstenenbedrijf Theuninck uit Diksmuide gebruikt. Ook de grote afsluitbare houten graanbak is nog aanwezig.

De stallen die samen met het voederhok onder een pannen zadeldak steken en het lagere volume uitmaken, laten de oorspronkelijke indeling nog zeer goed aflezen. Een overlangse muur verdeelt het gebouw, op het voederhok na, in twee. Het westelijke gedeelte was destijds ingericht met hoofdzakelijk varkensstallen, terwijl de oostelijke vleugel onderdak bood aan het vee. Sinds enkele decennia is het stalvolume volledig in gebruik als koestal. Bij deze aanpassing werden alle tussenmuren in de westvleugel weggebroken en de deuropeningen in de westgevel dichtgemetseld. In de oostvleugel werd geopteerd voor een

andere opstelling van de runderen. De vele deuropeningen aan de oostzijde zorgden immers voor teveel tocht in de stal. Van de zes deuren werden er dan ook drie dichtgemetseld. De circulatie in de stal gebeurde voortaan via de grote rechthoekige openingen die in de twee grote scheidingsmuren werden aangebracht. In de oostvleugel is het originele pad in kleine rode bakstenen (zogenaamde Brabandertjes) nog bewaard. In de westvleugel werd de bevloering bij de herinrichting aangepast. De houten zoldering waarmee de stallen bij de wederopbouw werden afgedekt, is nog deels bewaard. De planken op de houten balken zijn echter vervangen door een lichte metalen roostering, waarop strobalen worden gestapeld. Een gordingenkap met twee en vijf spanten overdekt respectievelijk het voederstal- en het koestallengedeelte. Opmerkelijk is dat de makelaar niet op een hanenbalk rust, maar door twee kruiselings geplaatste balken wordt ondersteund.

Het bakstenen voetpad dat bij de wederopbouw tegenaan de oostgevel van de stallen was aangelegd, is verdwenen. Een brede betonstrook kwam in de plaats.

1.3.3. De schuurvleugel

Aan de noordzijde wordt het boerenerf nog altijd begrensd door de schuur en het wagenhuis die onder één pannen zadeldak zijn bijeengebracht. Kenmerkend voor deze verankerde baksteenbouw zijn de twee zijgevels met schouderstukken, aandaken met vlechtingen en tuitstukken die als verluchtingsschouw fungeren. Drie zware versmallende steunberen ritmeren beide gevels, die in de top voorzien zijn van een radvormig uilengat. Ook nog authentiek zijn wat de westgevel betreft de twee vensterraampjes met afzaten. In de oostgevel steekt naar de zolder boven het wagenhuis nog altijd een rechthoekig laadvenster onder een bakstenen korfboogvormige ontlastingsboog. In de erfgevel steken twee poorten naar respectievelijk de schuur en het wagenhuis. Beide poortopeningen werden mettertijd weliswaar aangepast. In het westelijke gedeelte, de schuur, werd de korfboogopening herwerkt tot een rechthoekige muuropening onder een betonnen latei. In het oostelijke gedeelte, het wagenhuis, werden de twee korfboogvormige poortopeningen herleid tot één rechthoekige opening, eveneens onder een betonnen latei. Boven de muurpenant tussen beide korbogon is het dakvenster met laaddeur en afgedekt door een sleepdak inmiddels geminimaliseerd tot een beluikte vensteropening die het dakvlak niet langer onderbreekt. In het baksteenparament tussen de schuur- en de wagenhuispoort is de verluchtingsspleet in de vorm van een chicane wel nog bewaard. De op het wederopbouwplan voorziene chicane in de achtergevel werd blijkbaar niet uitgevoerd. Het baksteenparament vertoont alvast geen verbouwingssporen. Dat de schuur bij de wederopbouw als een dwarsschuur werd opgevat, laat de weliswaar dichtgemetselde korfboogopening in de achtergevel nog zeer duidelijk aflezen. Ter hoogte van de boog zijn de ijzeren duimen nog bewaard. In de achtergevel van het wagenhuis stak een rondbogige poortopening, die thans – op een kleine vensteropening na – is dichtgemetseld. De ijzeren duimen zijn nog aanwezig. Deze poortopening, die op plan initieel niet was voorzien, betreft wellicht een wijziging bij de uitvoering.

In de schuur is van het ongeveer een halve meter hoge tasmuurtje, dat de schuur in een dorsvloer en een tasruimte opdeelde, enkel nog een zeer beperkte aanzet bewaard. In de doorrit met de dorsvloer is aan de erfzijde de bakstenen bevloering nog aanwezig. De eigenlijke plankenhouten dorsvloer is door een cementvloer vervangen. Ook de tasruimte en het wagenhuis zijn voorzien van een niet authentieke cementvloer. In het wagenhuis is het dilt of zoldering met los rondhout op balken nog grotendeels bewaard. Een gordingenkap overdekt de gehele schuur- en wagenhuisvleugel.

1.3.4. Het boerenerf met walgracht en hekpijlers

De walgracht die de hoeve eeuwenlang omsloot, is momenteel nog deels bewaard ten zuiden en ten westen van het boerenerf. Na de oorlog werd de door de oorlog verwoeste walgracht weliswaar opnieuw uitgegraven, maar in de laatste decennia slibde de gracht bij gebrek aan onderhoud meer en meer toe. De gedempte delen van het walgrachttracé laten zich evenwel nog gedeeltelijk aflezen in het microreliëf van het omgevende landschap. Aan de noordzijde zijn deze sporen afgedekt met een betonverharding en een recente landbouwloods. Het erf is momenteel verhard met kiezel, maar op sommige plaatsen is de oude verharding in oorlogspuin, waaronder abristenen, nog zichtbaar.

De toegang tot het erf bevindt zich aan de oostzijde en laat zich nog altijd accentueren door twee bakstenen hekpijlers (voorzien van steunberen) met aan de oostzijde telkens een beglaasde Maria-nis. Het oorspronkelijk houten hek is verdwenen.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 19 oktober 2017, 20 maart 2018, 24 mei 2018, 18 juni 2018 en 4 oktober 2018. De fysieke toestand werd op die momenten fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De hoevegebouwen verkeren behoudens verborgen gebreken bouwfysisch in een relatief goede staat. De minder goede kwaliteit van het baksteenmateriaal dat bij de wederopbouw werd aangewend, zorgt op sommige plaatsen weliswaar voor schade aan het baksteenparament. Ook het voegwerk is op diverse plaatsen uitgeloozd. Op sommige plaatsen, zoals in het baksteemetselwerk van de schuurvleugel, treedt er barstvorming op.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Culturele waarde

De tijdens de Eerste Wereldoorlog volledig verwoeste hoeve 't Geuzegat' is representatief voor de omstandigheden waarin het dorp Mannekensvere de oorlog onderging. De ligging op de rechteroever van de IJzer in de nabijheid van het westelijk front leidde tot de volledige verwoesting van het polderdorp en de omliggende hoeves. De wederopbouwhoeve vormt dan ook een belangrijke getuige van de Eerste Wereldoorlog, die de frontstreek jarenlang in zijn greep hield. Na de oorlog heropgebouwd op dezelfde plaats en met dezelfde configuratie als de vooroorlogse hoeve legt de wederopbouwhoeve 't Geuzegat' tegelijkertijd ook getuigenis af van de wil en de daadkracht van de bevolking om na de oorlog de verwoeste frontstreek opnieuw in cultuur te brengen.

Historische waarde

De historische waarde van de wederopbouwhoeve 't Geuzegat' uit zich in de continuïteit die de bewoningsgeschiedenis van deze hoevesite kenmerkt. Na de Eerste Wereldoorlog verrees de wederopbouwhoeve 't Geuzegat' op dezelfde plaats als de vooroorlogse hoeve, die minstens terugging tot 1678. Jean Sappart sr. en Jean Sappart jr. gaven op hun in dat jaar uitgegeven *Caerte figurative de tous les coins (sic) de dîmes appartenants à l'ordre St.-Jean de Jérusalem, ..., au pays et territoire du Franc de Bruges* op dezelfde locatie reeds

een hoeve weer. Heel waarschijnlijk gaat de polderhoeve, gelegen in het Middelland van het IJzerestuarium, zelfs terug op een veel oudere, laatmiddeleeuwse omwalde site. De nog deels bewaarde en deels in het microreliëf herkenbare walgracht omheen één enkele, rechthoekige bewoningszone beantwoordt immers ten volle aan het type A1R van de typologie die door F. Verhaeghe van middeleeuwse omwalde sites werd opgemaakt.

Architecturale waarde

Architecturaal is de hoeve 't Geuzegat' een uitgesproken voorbeeld van rurale wederopbouwarchitectuur. De Eerste Wereldoorlog had de vooroorlogse hoeve volledig verwoest. Van geen enkel hoevegebouw stonden de muren nog overeind, en ook de funderingen waren dermate vernield, dat ze bij de wederopbouw niet konden gerecupereerd worden. Na de oorlog werd de hoeve dan ook volledig heropgebouwd naar een ontwerp van de Uitkerkse architecten Jules Heyneman (1875-1952) en Alfred Neiryck (1878-1963). De hoeve is slechts één van de twee wederopbouwhoeves die deze architecten hebben gebouwd in het gebied van de Verwoeste Gewesten. Beide architecten lieten zich in de wederopbouwperiode vooral in met woningbouw. Dat de hoeve niet op de oude, al te zeer verwoeste funderingen werd opgebouwd, vergemakkelijkte alvast de beoogde modernisering van de hoeve. Stilistisch vonden Jules Heyneman en Alfred Neiryck zoals voor sommige van hun woonhuisprojecten ook voor deze hoeve aansluiting bij de voor vele wederopbouwhoeves gangbare regionale vormtaal die op de traditionele hoevebouw was geïnspireerd. Dit uit zich vandaag nog in de tuitgevels met aandaken en schouderstukken die niet alleen voor de zijgevels maar – wat de stalvleugel betreft – ook voor laadvensters zijn gebruikt, de vlechtingen in het baksteenmetselwerk van de zijgevels, de getrapte of schuin oplopende steunberen en de korf- en segmentbogen die muuropeningen overspannen. Eveneens kenmerkend voor de wederopbouwarchitectuur is dat naast nieuwgebakken oranje baksteenmateriaal, dat bij gebrek aan recuperatiebaksteen werd aangewend, ook gewapend beton werd gebruikt voor sommige lateien, vloeren en zolderingen. Zelfs in de boerenwoning werd beton aangewend voor de wangen van de Vlaamse schouw in de woonkamer. De woning vertoont trouwens zowel qua indeling als qua bouwmaterialen een vrij grote gaafheid. Niet alleen het bouwvolume bleef ongewijzigd, maar ook de meeste vloeren, plinten, trappen, balklagen en binnendeuren (met bijhorend hang- en sluitwerk) zijn nog origineel. Illustratief voor de modernisering van de agrarische bedrijfsvoering zijn de afscheiding van een apart kookkot en voederhok tussen de paardenstal en de runderstal en de inrichting van de runderstal, bestaande uit een koestal, jaarlingenstal en ossen- en stierenstal, die het hygiënisch onderhoud alsook de voederbedeling faciliteerde. Architecturaal typerend is ook de monumentale hoge voorbouw van de stalvleugel die als historische referentie naar vooroorlogse abdijchuren in de polders beeldbepalend is in het open landschap.

Ruimtelijk-structurerende waarde

De ruimtelijk-structurerende waarde van de wederopbouwhoeve 't Geuzegat' vertaalt zich in het behoud bij de wederopbouw van de vooroorlogse historische inplanting van de hoevegebouwen. Bepalend in het open landschap is daarbij de monumentale hoge voorbouw van de stalvleugel als historische referentie naar vooroorlogse abdijchuren in de polders. Zoals vóór de oorlog wordt het boeren erf nog altijd aan de zuidzijde door het boerenhuis en aan de westzijde door de langgerechte stalvleugel begrensd. Om een ruimer erf te creëren werd de schuurvleugel, die zich voor de oorlog nabij de erftoegang bevond, meer noordwaarts opgetrokken. Deze toegang, geaccentueerd door twee hekpijlers met hek, bevindt zich nog steeds aan de oostzijde. Van de walgracht, die van oudsher de hoeve omgaf en tijdens de wederopbouw opnieuw werd uitgegraven, is aan de west- en zuidzijde nog een belangrijk restant bewaard. Aan de oostzijde tekent het dichtgeslibde tracé zich nog af in het microreliëf van het omgevende weiland.

Technische waarde

De wederopbouw van de tijdens de Eerste Wereldoorlog verwoeste hoeves bood de opportuniteit om het landbouwbedrijf – met bijzondere aandacht voor de hygiëne en gezondheid van mens en dier – te rationaliseren. De integrale verwoesting van de hoeve 't Geuzegat', waardoor niet alleen geen muurrestanten maar ook geen funderingen meer herbruikbaar waren, vergemakkelijkte alvast de bouw van een moderne hoeve die ten volle beantwoordde aan de noden van een vroeg 20ste-eeuws op veeteelt en akkerbouw gericht landbouwbedrijf. Zo werd in de stalvleugel tussen de paardenstal en de koeienstal een kookkot en voederhok voorzien. In de koe- en paardenstallen werd meer aandacht geschonken aan het dierenwelzijn door het vee te beschermen tegen koude, warmte en regen en hen de nodige rust te verzekeren. Ook werd meer dan voorheen ingezet op een maximaal rendement door nauwlettender de verhouding tussen het product en het geconsumeerde veevoeder op te volgen. Daartoe was het belangrijk om altijd over droge, propere, goed verlichte en verluchte en van kwalijke geuren ontdane runderstallen te beschikken. Daarom werden in de stallen vrij veel ramen, vermoedelijk kantelramen, voorzien alsook verluchtingsschouwen en harde, niet-poreuze bakstenen vloeren. De westelijke zijgevel van de stalvleugel alsook de achtergevel van het schuurgebouw werden doorbroken met verluchtingsspleten (of asemgaten) in de vorm van chicanes. Ook werd bij de wederopbouw een efficiëntere manier voor het verzamelen van de mest nagestreefd.

Archeologische waarde

Ondanks de zeer gehavende toestand van de hoeve 't Geuzegat' en de omgevende terreinen na de Eerste Wereldoorlog behoudt de voormalige hoeve een belangrijk archeologisch onderzoekspotentieel. Dat de Eerste Wereldoorlog in het bodemarchief sporen heeft nagelaten, impliceert niet dat in het bodemarchief alle sporen van de vooroorlogse geschiedenis zijn uitgewist. De hoeve wordt immers niet alleen reeds op een 17de-eeuwse kaart aangeduid, maar gaat heel waarschijnlijk zelfs terug op een laatmiddeleeuwse omwalde site van het type A1R van de door F. Verhaeghe opgemaakte typologie. Kenmerkend voor dit type is de één enkele, al dan niet opgehoogde rechthoekige bewoningszone die volledig of bijna volledig door een walgracht is omgeven. Met een oppervlakte van circa 45 meter op circa 65 meter behoorde de site tot de groep met voor Mannekensvere grotere woonzones. Deze grootte, die afwijkt van de doorsnee-afmetingen die F. Verhaeghe in een deel van Veurne-Ambacht vaststelde, is volgens H. Mestdagh mogelijk in verband te brengen met een statusverschil. Ook de afmeting van de walgracht, in casu een breedte van ca. 7 tot ca. 10 meter, moet waarschijnlijk in dit perspectief bekeken worden. Na de oorlog werd deze door de oorlogsverrichtingen dichtgeslibde walgracht opnieuw uitgegraven. In de laatste decennia slibde de gracht bij gebrek aan onderhoud echter geleidelijk toe. Enkel ten zuiden en zuidwesten van het boerenerf bleef nog een belangrijk restant bewaard. De gedempte delen van het walgrachttracé laten zich wel nog gedeeltelijk aflezen in het microreliëf van het omgevende landschap. Bij de wederopbouw van de hoeve waren de funderingen van de vooroorlogse gebouwen te zwaar beschadigd om gerecupereerd te worden. Dit sluit echter evenmin de aanwezigheid van 19de-eeuwse en vroegere relicten in het bodemarchief uit.

2.2. Motivering van het type bescherming

De hoeve 't Geuzegat' in Mannekensvere (Zwarteweg 22) wordt beschermd als monument. Het Onroerendergoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het perceel met grachtrestanten waarop de wederopbouwhoeve is gebouwd en ook het aansluitende graslandperceel met microreliëf hebben als historische woonzone met walgracht een intrinsieke erfgoedwaarde en gelden niet enkel als de omgeving van de gebouwen.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

- De eigenlijke hoevesite met het boerenhuis, de langgestrekte stal en de schuur met wagenhuis. De huidige perceelsgrens volgt nog de oorspronkelijke walgracht. De recente constructie (garage) ten zuiden van de stalvleugel, de recente constructie aangebouwd tegen de westgevel van de stalvleugel en de recente constructie aangebouwd tegen de oostelijke zijgevel van het boerenhuis worden boven het maaiveld van bescherming uitgesloten.
- Een deel van het graslandperceel ten oosten van de hoeve. Het westelijke gedeelte van dit perceel laat in zijn microreliëf het tracé van de voormalige walgracht aflezen.
- Een deel van het perceel ten noordwesten van de hoeve. De recente loods op dit perceel is gebouwd op een deel van het noordelijke tracé van de voormalige walgracht. De loods wordt boven het maaiveld van bescherming uitgesloten.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

In Mannekensvere zijn drie onroerend erfgoedrelicten beschermd als monument, met name: de Duitse Commandopost IJzer (M.B. dd. 29.09.2017 (ID: 21145)), de Duitse mitrailleurspost Dode Kreek (M.B. 9.09.2017 (ID:21146)) Fort van Nieuwendamme (M.B. dd. 16.11.1981 (ID: 13702)). In de onmiddellijke buurt van het onroerend goed waar dit dossier over gaat, zijn geen beschermingen gelegen.

Binnen de voorgestelde afbakening zijn volgende erfgoedlocaties opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed en vastgesteld als bouwkundig erfgoed op 14 september 2009:

- Wederopbouwhoeve 't Geuzegat' (aanduidingsobject ID: 70209).

Nabij de hier voorgestelde afbakening zijn in de Zwarteweg zijn geen andere panden opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.

2.4.2. Ruimtelijke ordening:

Bestemming gewestplan: agrarisch gebied met ecologisch belang.

2.4.3. Natuur en Bos:

Op de biologische waarderingskaart – versie 2 zijn het erf en de onmiddellijke omgeving van de hoeve aangeduid als biologisch minder waardevol.

2.4.4. Landbouw en Visserij:

Op de kaart van de Landbouwgebruikspercelen ALV, 2017 is de oppervlakte binnen de afbakening van de bescherming als volgt aangeduid:

- De hoevegebouwen en het binnenerf zijn aangeduid als Landbouwinfrastructuur.
- De zone ten oosten, binnen de afbakening van de bescherming, is aangeduid als grasland.

2.4.5. Water:

De hoeve ligt in een beheersgebied waarbinnen een beheersovereenkomst waterkwaliteit kan afgesloten worden.

2.4.6. Landinrichting/ andere projecten:

In het agrarisch gebied rond de wederopbouwhoeve 't Geuzegat' werd in de periode 1982-1984 de ruilverkaveling Ramskapelle doorgevoerd. De akte van deze ruilverkaveling oude stijl werd verleden op 4 december 1984.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wenselijk uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

BEJUWE F. & DE LENTDECKER L. 1993: *Van IJzerfront tot zelfbestuur*, Veurne.

BEJUWE F. 2016: *Tel orge, tel malt. Klein- en grootmouterijen in Vlaanderen (1850-1950)*, Brussel - Gent.

BOTERBERGE R. 1962: Historische geografie van het overstromingsgebied van de IJzer in de Middeleeuwen, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, XVI, 77-162.

DE FLOU K. 1914-1938: *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*, 18dl., Gent - Brugge.

DEVLIEGHER L. 1983: *Rosmolens in de Westvlaamse kuststreek*, Brugge.

DE VOS L. 1996: *De Eerste Wereldoorlog*, Leuven.

DEVRIENDT P. 2017: 1914. De inval van de Duitsers in Mannekensvere. In: *Graningate* (<http://www.graningate.be/1914-de-inval-van-de-duitsers-in-mannekensvere> (geraadpleegd op 3 april 2018)).

LEPER J. 1957: *Kunstmatige inundaties in maritiem Vlaanderen, 1316-1945*, Tongeren.

MESTDAGH H. 1991: *Mannekensvere. Archeologische inventaris Vlaanderen. Band XIV*, Gent.

SCHEPENS L. 1984: *14 / 18. Een oorlog in Vlaanderen*, Tielt-Weesp.

Beschermingsdossier: wederopbouwhoeve 't Geuzegat', monument

Van Asbroeck A. 2006: *Jules Heyneman, Uitkerkenaar en veelzijdig architect*, Blankenberge.

VANDENBERGHE G. 1995: Van bron tot monding. Sporen in het huidige cultuurlandschap. In: De Roo N. & Hindryckx K. (red.), *De IJzer. Beeld van een stroom*, Tielt, 101-129.

VERHAEGHE F. 1980: Bijdragen tot het archeologisch onderzoek van de middeleeuwse rurale bewoning in de Belgische kustvlakte. In: Gottschalk M.K.E. & Verhulst A. (red.), *Transgressies en occupatiegeschiedenis in de kustgebieden van Nederland en België*, Gent, Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis nr. 66, 37-64.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Van Elslande, Camille* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/5210> (geraadpleegd op 6 februari 2018)

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De "fotoregistratie van de fysieke toestand", gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.4. Criterionota

5.5. Historische nota